

Література:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 04.10.2021);
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 04.10.2021);
3. Кримінальний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 04.10.2021).

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КАЛІЦТВО ЖІНОЧИХ ГЕНІТАЛІЙ, ПРИМУСОВИЙ АБОРТ ТА ПРИМУСОВУ СТЕРИЛІЗАЦІЮ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЩОДО ЖІНОК: УЗГОДЖЕНІСТЬ ІЗ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМИ НОРМАМИ (ЗА СТАМБУЛЬСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ)

Довженко Я.М.

аспірантка 2 року навчання

*Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

Проблема насильства є однією із основних проблем, що існують в будь-якій країні світу незалежно від соціально-економічного, культурного розвитку держави. Адже ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню (ст. 28 Конституції України). Найпоширенішим і найбільш небезпечними кримінально-караними діяннями за ознаками статі є насильницькі кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я, що вчиняються щодо жінок.

З прийняттям Радою Європи Стамбульського конвенції, насильство щодо жінок і домашнє насильство почали розглядатися не лише як питання окремої постраждалої особи, а як порушення прав людини, відповідальність за реагування на які лежить на державах-учасниках Конвенції. Тому запобігання такому насильству стає не питанням доброї волі, а юридичним зобов'язанням держав. Стамбульська конвенція визначає, що держави-учасниці договору зобов'язані включити до власних правових систем кримінальну відповідальність за такі

правопорушення, як каліцтво жіночих геніталій, примусовий аборт та стерилізація.

В межах реалізації положень Стамбульської Конвенції Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року внесені зміни до чинного на той час законодавства. Відповідно до вказаного Закону України КК України було доповнено новими положеннями, які передбачають відповідальність за насильницькі кримінальні правопорушення, що можуть вчинятися в сімейній сфері: ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації».

Ст. 38 Конвенції передбачено, що сторони вживають необхідних законодавчих заходів для забезпечення того, щоб було криміналізовано такі форми умисної поведінки: а) видалення, інфібуляція або здійснення будь-якого іншого каліцтва в цілому або частково великих статевих губ, малих статевих губ або клітора; б) примушування жінки до того, щоб вона зазнала актів, перелічених у підпункті «а», або схвалення її до цього; с) підбурювання, примушування дівчини до того, щоб вона зазнала актів, перелічених у підпункті «а», або схвалення її до цього [5]. Таким чином Стамбульська конвенція розглядає каліцтво статевих органів умисним діянням, що «вчиняється стосовно жінок та дівчат і полягає в різних формах оперативного впливу на жіночі геніталії за відсутності до цього медичних показань [б. с. 281].

Відповідальність за каліцтво статевих органів передбачена ст. 121 КК України. Однак визначені статтею 38 Конвенції форми каліцтва жіночих статевих геніталій не були включені до статті 121 КК України. На відміну від Стамбульської конвенції, «КК України встановив кримінально-правову заборону щодо каліцтва статевих органів як статево нейтральну норму, відповідно передбачивши відповідальність за каліцтво як жіночих, так і чоловічих геніталій» [б. с. 281]. Тому слід погодитися із думкою А.А. Васильєва та К.В. Юртаєвої про виключення «суспільно небезпечного наслідку у виді каліцтва статевих органів із переліку наслідків, передбачених ст. 121 КК України, та встановлення окремої норми за умисне каліцтво жіночих геніталій» [б. с. 281].

Наразі кримінальна відповідальність за каліцтво жіночих геніталій вчинених у сфері сімейних відносин в Україні може регулюватися двома статтями: ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження» та ст. 126-1 «Домашнє насильство». Ст. 126-1 КК передбачається вчинення фізичного насильства, що може включати заподіяння тілесних ушкоджень. На відміну від кваліфікації умисного тяжкого тілесного ушкодження, кваліфікація домашнього насильства як кримінального правопорушення потребує наявності такої ознаки, як систематичність і що таке насильство

було вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII дає визначення фізичного насильства – як форму домашнього насильства – заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Отже, є всі підстави зробити висновок: що дії особи, яка вчиняла домашнє насильство на систематичній основі та в один із моментів вчинила каліцтво статевих органів, тому слід кваліфікувати за ст. ст. 121 та 126-1 КК України. На противагу цьому при відсутності ознаки систематичності, дії особи повинні кваліфікуватися за ст. 121, як умисне тяжке тілесне ушкодження.

Ст. 39 Конвенції передбачає вжиття необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб було криміналізовано такі форми умисної поведінки: а) проведення аборту жінці без її попередньої та інформованої згоди; б) проведення хірургічного втручання, метою або наслідком якого є припинення здатності жінки до природної репродукції без її попередньої та інформованої згоди або розуміння процедури [5].

Положенням, що регулює відповідальність за примусовий аборт та примусову стерилізацію і реалізує охорону особи від вчинення щодо неї таких протиправних дій в Україні є ст. 134 КК України, в якій не тільки враховані вимоги ст. 39 Конвенції, а також передбачена відповідальність за скоєння інших протиправних дій. Закріплена відповідальність за: 1) проведення аборту особою, яка не має спеціальної медичної освіти; 2) примушування до аборту без добровільної згоди потерпілої особи; 3) та незаконне проведення аборту, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи з більш суворим покаранням; 4) примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи; 5) стерилізація без добровільної згоди потерпілої особи, яка мала наслідки у вигляді спричинення смерті потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки [2].

Одночасно ст. 121 КК України передбачена кримінальна відповідальність за переривання вагітності та за втрату будь-якого органу або його функцій. Тому, при кваліфікації вчиненого для розмежування 134 та 121 статей КК України слід враховувати спрямованість умислу злочинця. Так, для ст. 121 КК України таким умислом буде спричинення тяжких тілесних ушкоджень, наслідками якого можуть бути переривання вагітності та/або втрата будь-якого органу або його функцій, а в ст. 134 умисел направлено саме на переривання вагітності та стерилізацію. Вчиненні діяння, можна вважати кримінальними правопорушеннями, що пов'язані із домашнім насильством, якщо таке насильство було вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Отже, нормативно-правова база щодо запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознаками статі в Україні залишається порівняно новою сферою і позитивні напрацювання є. Так, чинним кримінальним законодавством чіткіше окреслені діяння за які настає відповідальність за примусовий аборт та примусову стерилізацію жінок. Однак, що стосується каліцтва статевих органів, то ст. 38 Стамбульської конвенції має ширший ніж у чинному КК України перелік форм умисної поведінки, за яку повинна наставати кримінальна відповідальність. Тому з метою приведення кримінального законодавства до вимог ст. 38 Стамбульської конвенції вбачаємо виключити суспільно небезпечний наслідок у виді каліцтва статевих органів із переліку наслідків, передбачених ст. 121 КК України, та встановити окрему норму яка б регулювала це питання окремо.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.09.2021)
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 14.09.2021)
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 14.09.2021)
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення 14.09.2021);
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (CETS №210). URL: <https://tm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення 14.09.2021);
6. Васильєв А.А. Юртаєва К.В., Реалізація положень Стамбульської конвенції в законодавстві України про кримінальну відповідальність: системно-правовий аналіз внесених змін і доповнень // Порівняльно-аналітичне право. – 2019. – № 1. – С. 279-284.